

TRADICIÓ I MODERNITAT
DE LA POESIA DE
GABRIEL FERRATER

NÚRIA PERPINYÀ FILELLA

IV. 4. 1973-1979: ENTRE LA
PSICOLOGIA AMATEUR I ELS
INTERTEXTS

E. Bonet amb qui Ferrater elaborà el llibre *Espais de probabilitats finits*, confecciona l'any 1973 un article sobre la tasca lingüística de Ferrater (36) subratllant com feia Argente al 72 la importància de la sintaxi dins les seves investigacions. Alhora considera que el projecte d'una gramàtica generativa del català que Ferrater volia dur a terme (de què hom va poder conèixer-ne el divuit axiomes aparentment vàlids per a totes les llengües romàniques que Ferrater va presentar en un curs a Prada del 71) hagués estat d'una gran vàlua. El que tenia enllestit al 71 era útil si més no per a la llengua científica (d'aquí el nom que havia pensat d'"index Gramatical per a Científics"), però li mancava encara profunditzar en la poètica tal vegada en la línia de la descripció comparada de textos de Foix, Riba i Carner que havia realitzat en l'"Aula Fabra".

L'any 1974 apareix un altre monogràfic dedicat a G. Ferrater, el de la *Revista del Centro de Lectura* de Reus, publicació en català llevat del títol -una hàbil estratègia dins l'època de repressió franquista. El monogràfic inclou unes variants dels poemes "Bosc", "Corda", "Fe", "Perdo", "Plorar" i "Sabers" que havien estat publicades en primer lloc a l'*Antologia de la poesia reusenca* de

1961, dues tankas fetes en una classe de literatura l'any 1947 i que tenen un valor purament anecdòtic (37), l'"Antielegia inacabada" de M. Desclot -que tornarà a sortir en el llibre de J.M. Servià del 78 i que consisteix en un plagi de "Poema inacabat" i en què es pretén de destacar la devota admiració envers la seva obra i el seu múltiple magisteri i el vist-i-plau positiu que Ferrater va tenir a bé de donar-li a uns poemes seus-, una sèrie d'articles d'A. Terry, P. Verdés, R. Cabré i J. Mallfré i el primer recull bibliogràfic de Gabriel Ferrater.

L'article d'A. Terry (38) continua amb les lucides reflexions sobre aquesta poesia que inicia al 62. De nou, s'afanya a distanciar-lo de la poesia social car Ferrater mai volgué assumir una veu pública sinó que suggeria la situació col·lectiva a través de l'experiència personal. Així observa que el tema de "Poema inacabat" no és l'època de la postguerra espanyola, sinó la recerca personal d'independència i d'afecte d'aquell que comença a aprendre les lliçons de la vida. I també aquí Terry presenta exemples concrets de l'essencial naturalesa intertextual d'aquesta poesia. Respecte a "Poema inacabat" diu: "Si hom pensa en Auden, un dels poetes predilectes de Ferrater, és una mica com si el contingut de *Letter to Lord Byron* s'hagués incorporat a la forma de *New Year Letter*": a "By natural piety" no només constata l'explícita presència de Wordsworth sinó en els primers versos la d'Auden; i subratlla que la poesia ferrateriana és continuadora de la manera de fer poètica dels "moments de visió" de Hardy. Com deien abans hi ha crítics que se serveixen de la denominació de "poesia de l'experiència" per

qualificar aquesta poesia i distanciar-la de la del realisme històric i de d'altres tipus de poètiques (simbolista, etc.), però Terry no creu que aquesta sigui la denominació encertada per la seva excessiva indefinició altament generalitzable: "El tret més distintiu, en canvi, és el seu intent constant de mostrar com la mateixa experiència arriba a refer-se continuament dins la ment, i com aquest procés constitueix el sentit d'una vida individual". A més a més d'observacions puntuals perspícaces com la que en aquesta poesia la por se separa de la felicitat per un marge molt estret, Terry subratlla amb èmfasi que els poemes de Ferrater contenen tots una "vida", una història, que il·lumina sobre un tipus determinat de "vida moral". Terry s'equivoca, però, quan connecta la "vida" del poema "Petita guerra" amb la vida de Ferrater perquè aquest poema, ja simplement per un impediment cronològic, no és biogràfic.

L'article de R. Cabré (29) se centra en l'anàlisi de "Poema inacabat" mitjançant el mètode comparatiu dels *rappports binaires*. En primer lloc el relaciona amb Proust pel tractament del temps (inacabat) i en segon lloc amb el *Nabi* de Carner tot i aplicant a "Poema inacabat" les mateixes reflexions que fa Ferrater sobre aquest poema, només veu la diferència que "Carner amaga aquesta vida pròpia "prenyada de tots els sentits" sota el símbol, mentre que Ferrater la mostra en primera persona fent-se el mateix símbol viu i, presentant-se com Carner es presenta en Jonàs, "com el centre d'un feix de línies d'especulació que s'allunyen d'ell", com un "debanall per a nous pensaments dels altres i d'ell mateix" i a la fi dels dos poemes sabem dels seus protagonistes el mateix que ells

saben de si mateixos: "no en sabem res, i ho sabem tot". L'estratègia que emprà Cabré resulta forçada i amb una clara inclinació cap al biografisme. I ni la companyia de la paràfrasi resumida de "Poema inacabat" ni el truc de menysvalorar falsament l'admiraçió que Ferrater sentia per Riba per enaltir la que sentia per Carner (40) li fan cap favor.

L'article de J. Mallafré (41) es de caràcter biogràfic i psicoanalític. Segons Mallafré, el suïcidi del pare marcà moltíssim Gabriel Ferrater i li creà un trauma que es trasllua en la seva repressió de tot sentimentalisme i en poemes com "Fill" -Mallafré fa la lectura del desig de procreació que jo no defenso que culminà amb el seu propi suïcidi. Trobem també la referència a l'alcohol que és del tot obsessiva en l'altre article que ens queda per veure, el de P. Verdés (pseudònim de J. Benet i Jornet) (42), indigne de figurar al costat d'articles de qualitat com el de Terry, ja que que no fa sino complaure's a desacreditar Ferrater, afirmant que la seva dificultat de la parla era provocada per l'alcoholisme i que "anava de bolit darrera el sexe".

Ben distint és el to de l'article de S. Oliva (43) del mateix any basat en el comentari de les idees mètriques de Ferrater, el qual defensava una mètrica sustentada en la sintaxi, mentre que Oliva no creu que la sintaxi sigui "el roc més ferm", sinó un més "i no pas el més pertinent", puix que "la gradació accentual del vers pot no estar d'acord amb la gradació de l'ús ordinari del llenguatge i fins i tot invertir-la" (i aporta exemples de Shakespeare, Verlaine i Carner per justificar el seu argument). Oliva també aprofita el seu

discurs per criticar -tal com feia Ferrater- la denominació del vers lliure (lloc comú sempre que ens parla de mètrica), els mestre-tites que ensenyen mètrica i els "inspirats" romàntics que es malfien de tota regla i formulació.

Finalment, l'any 1974 J. Gil de Biedma publica el seu diari (44), *Diario de un artista seriamente enfermo*, en què hi ha diverses referències a la seva amistat amb Ferrater, son germà Joan, C. Barral, J. Salinas, etc. En les pàgines 50 i 51 s'inclou la crítica epistolar que Ferrater va fer a un dels seus poemes ("Las afueras"), en les pàgines 67-68 una carta de Biedma a Ferrater i en les pàgines 28 i 29 apareix una referència a G. Ferrater molt citada posteriorment car sintetitza els eixos principals del mite:

Gabriel vende su biblioteca. Dice que está harto de literatura y que quiere hacer dinero. La decisión debe ser simbólica, supongo: vender sus libros no le va sacar de mucho apuro. Comprendo que su situación nada tiene de brillante, y que emplee una porción considerable de su tiempo y su energía verbal en distraerse de ella. Treinta y cuatro años, inteligentísimo, poco dinero, pocas posibilidades establecidas de progreso. Conoce los entresijos de la vida práctica con una extrema lucidez, y al mismo tiempo es radicalmente inapto para la vida práctica. Una de esas personas -yo me tengo por otra- que con los mismos defectos pero con menos cualidades, hubiera funcionado mucho mejor. Lo acompañamos -Jaime y yo- por la noche a casa. Está bebido. Nos enseña los libros que le quedan; ha vendido ya casi todos. Yo le compro unos cuantos y Jaime otros. La escena me ha deprimido.

L'any 1975 apareix un estudi sobre la vida i l'obra de Gabriel Ferrater, el qual però ha estat desconegut per un públic majoritari fins a l'any 1987. Ens estem referint al primer estudi de G. Grilli (45) "Ricordo di Gabriel Ferrater" publicat a la revista italiana *Belfagor*. Grilli, un altre dels seus alumnes dels darrers anys, realitza un discurs crític a mig camí entre la crítica sociològica, la psicoanalítica i el post-estructuralisme. Així, després de fer una presentació del procés històric de minorització de la cultura catalana des del decret de Nova Planta al franquisme, d'explicar la situació socioeconòmica de Reus i de presentar un retrat biogràfic del poeta (la seva relació amb Riba, les tertúlies informals de literats com la de Valenti, l'amistat amb Biedma, Barral i Valverde, etc., i, com no, la seva relació amb l'alcohol), parcialment justificable pel públic a què anava adreçat l'article, assaja d'associar aquests factors històrico-socials i personals amb la poesia ferrateriana. Aquesta interinfluència provoca, al seu entendre, la presència en la seva poesia de la mitografia reusenca i sobretot la conformació d'una poètica i/o una poesia que Grilli no dubta a qualificar de "política". Ens trobem doncs, encara l'any 1972 amb un defensor de la inclusió de Ferrater dins el realisme crític d'una rotunditat que ni Molas ni Castellet, que als setanta ja han plegat les veles del compromís, no varen gosar d'emprar ni als seixanta. Així, Grilli creu que aquesta poesia aconsegueix l'equació antifeixisme = catalanisme i que Ferrater no fa sinó moral de la literatura política i literatura política de la moral. Afirmació que justifica, entre d'altres, amb dos poemes: "La vida furtiva" -la

coneguda interpretació policial- i "Josep Carner". Les diferències que observem entre ambdós les resol mitjançant l'altre aparell crític que sustenta aquest discurs: la psicoanàlisi. (La justificació del biaix crític freudià ve donada implícitament per l'afirmació que la poesia ferrateriana és un discurs amarat d'incerteses). Així, mentre que el primer poema és construït en base a afirmacions, el segon ho fa sobre la negació "freudiana" del primer vers que Grilli a través d'un exercici quiasmàtic delirant fa derivar fins a la hipotètica frase que resum el missatge del poema: "No vull sentir les poesies de Carner com una pàtria" (?). Grilli observa a més a més que ni *Danuces pueris* ni *Menja't una cama* no segueixen un esquema rigid de progressió conceptual, sinó que van accentuant de manera pendular els dos eixos inseparables que els conformen: La memòria material o del cos i la veu com a veu de silenci. Argumentació que Grilli filtra també des del freudianisme: "La memoria materiale, l'unica possibile per il poeta e che si esprime solo con voce di silenzio appartiene al mondo precedente alla nascita ("Vens d'on no recordes", "rodolo placentós pel segle XIII)". I, àdhuc, entremescla aquesta lectura protovital i esotèrica de l'obra amb diversos jocs lèxics post-estructuralistes (el tancar-tancat de "Les generacions") i amb disquisicions sociològiques sobre les fluctuacions de la cultura catalana. De *Teoria dels cossos* se centra sobretot en l'anàlisi de "Poema inacabat", la qual, a més a més de presentar informacions errònies -el Lluís del vers 168 no és Luis Goytisolo sinó Lluís Marquesan- o ignorar que els versos que manquen a "Poema inacabat" en l'edició del 66 són a causa de la censura, es basa en la mateixa esgrima interpretativa en forçar un

altre cop el sentit dels versos (v.g., la menció que es fa a l'amistat amb Rosa Leveroni en els versos 101-107 expressa, segons Grilli, "il clima di semiclandestinità della letteratura catalana del dopoguerra ("Tu amb qui parlaven d'Ausiàs")" (!)). Respecte a la seva obra no poètica, Grilli aporta alguna observació afortunada: "L'interesse degli ultimi anni per la grammatica risponde in fondo allo scopo di supplire sul piano della teorica a una difficoltà d'esercizio della scrittura poetica", i valora amb força escepticisme l'obra assagística "(...) in complesso però essi non riescono ad esprimere né originalità o intervento specifico, né sono indicativi di una vitalità intellettuale più che circostanziale e periferica", llevat, naturalment, de l'article "Madame se meurt", molt més dúctil a les interpretacions sociològiques i freudianes.

L'any 1975 també apareix l'article de J. Pont (45) publicat a *Insula* en què després de denunciar la tendència a la necrofilia cultural de la nostra societat, aporta un variat i interessant repertori d'observacions relacionades en la seva majoria amb la poesia medieval (i una traducció al castellà del poema "Posseit" realitzada conjuntament amb X. Bru de Sala). Així, Villon es presenta en la base de la lluita ferrateriana contra el temps i en la "Cançó del gosar poder", "uno de los más efectivos y directos poemas del catalán", a través de la dualitat vertader-fals que recorda la seva "Balada de les contraveritats"; Chaucer en l'ús de la ironia com a distanciament del realisme i del subjectivisme; i Skelton en l'ús del correlat objectiu i l'al·legoria. Pont subratlla la maduresa, el racionalisme i l'autodomini d'aquesta poesia que s'allunya del romanticisme del poeta-Geni i de l'intuicionisme simbolista, si bé

s'observa una certa reticència quan esmenta el prosaisme en que a voltes "cau" la llengua poètica ferrateriana, i comet un lapsus quan s'acara amb el quotidià i l'urbà (47), al seu entendre, elements rebutjats a *Da nubes pueris* quan de fet la quotidianitat (i també la vida urbana) és un element constant en tots els poemes -a més a més en negar la importància de la quotidianitat entra en contradicció amb si mateix puix que ratlles més amunt havia fet referència a la influència manifesta de Brecht i Hardy-.

El recull de treballs en homenatge a Gabriel Ferrater intitulat *Una lleu sorra* (48) -menció dels versos famosos de "Poena inacabat": "La gran roca de sofriment / que a tots ens fa de fonament / la veia sempre una lleu sorra / d'afeccions felices.(...)" (vs. 453-456)- representa un homenatge pluridisciplinar a un home també essencialment polifacètic. El llibre conté articles de matemàtiques, mètrica, música... a càrrec de D. Nualart, E. Bonet, E. Trillas, E. Casassas i A. Bofill) i, a més a més, un poema dedicat de M. Pessarrodona ("Poor John ran away") i un record en prosa de J. V. Foix (49) en què situa la poètica ferrateriana allunyada de la "mística de l'invisible o del previsible no formulat" i recorda una tarda de diumenge amb ell en què varen comentar diverses cites sobre poesia (per exemple, aquella de Croce en què s'oposa -com feia Ferrater- la manera de fer poètica de la filosòfica: "La filosofia no té cap poder sobre la poesia: l'occeix". Foix fent seu avant la lettre el pensament de l'estètica de la recepció i del *misunderstanding*, esmenta com el Riba de Ferrater no és pas el seu, i a continuació, reproduïx la suggestiva, sintètica i acarada

lectura que feia Ferrater de la poesia de Riba, Carner i del mateix Foix - i en què s'observa un estès d'aplicació del generativisme lingüístic a la crítica literària- ; segons Ferrater "allò que En Carner és gerdament espontani i en Riba intel·ligentment premeditat en mi era "generatiu". Segons en Ferrater, i jo no me n'havia adonat, en els meus versos improvisats, almenys en aparença, imatges i onceptes generen, gairebé sempre per intuïció, d'altres imatges i nocions amb precisió retòrica i exactesa idiomàtica".

Finalment, l'any 1975 C. Barral publica el seu primer volum de memòries *Años de penitencia* (50) que abasta la dècada 1939-1950 i en què apareixen nombroses referències biogràfiques als germans Ferratè(r) i a l'amistat que els unia amb ell mateix, Gil de Biedma, J.A. Goytisolo, etc. Barral fa essent del seu important bagatge cultural que en el moment de conèixer-se se centrava en Joan sobretot en el barroc i en Gabriel sobretot en el XIX, de la impressió que produí *La nausée* sobre Ferrater, de les diferències caracterials entre ambdós germans -en què apareixen com a retrats la deixadesa productiva i el seu excessiu histrionisme i afany d'épater de Gabriel-, del paper de cadascun dins el grup i les tertúlies, etc.: "Gabriel era más bien un provocador, un pirata de la paradoja ocasional, de la teoria inventada exclusivamente para crear el desconcierto. Juan daba la impresión de consistir en un excelente intelectual metódico y prudentemente utilizado. Gabriel en una máquina mental todavía más complicada y perfecta, estupidamente convertido en un triste aparato de ciencia recreativa". L'any 1978, Barral publica el segon volum, *Años sin excusa* (51) en què a més d'altres mencions biogràfiques de Ferrater apareix el

famós i encara polèmic episodi policial de l'article clandestí de M. Sacristán (52). Recentment ha sortit publicat el tercer volum.

L'any 1977 a més a més de l'article de J.M. Castellet (53) sobre la revista *Laye* en què participaven els Ferraté(r) i molts dels contertulis a què feia referència Barral suara, apareix un article de tall biogràfic en aquest cas a càrrec de R. Gomis (54) i que se centra en l'època adolescent i reusenca et bé fa altres esments d'anys posteriors com els de 1948-1949 en què Gabriel Ferrater es va dedicar seriosament a pintar al mas Picarany (quasi s'entossudia a no ensenyar res a ningú). Gomis precisa amb un gran afany positivista detalls sobre la mort de'n Gulló i de d'altres anèdotes d'"In memoriam" poudades de la realitat i sobre la noia de "Temps enrera" (una veïna de Saint-Emilion, prop de Livourne); fa una petita llista de les lectures de la seva estada a França (Góngora, Montherlant i Jean Jouve, la *Bagatelle per anasard* de Céline, etc); esmenta que l'interès per les matemàtiques li va venir de la lectura de Rey Pastor i re-cita que el de la pintura fou per una visita al Museu del Prado de Madrid.

A. Tugues (55) fa una sèrie d'observacions a propòsit de la poesia de Ferrater l'any 1978 dins el pensament més grat al deconstruccionisme i al post-estructuralisme: la crisi contemporània del logocentrisme. Per a Tugues, també Ferrater sofreix de l'escepticisme envers el llenguatge i lluita en la seva poesia entre la creença i la descreença prou visible en el joc metalingüístic d'"autodestrucció irònica del poema" (v.g. "¿vols omplir tu aquest vers buit?") i en la gairebé constant funció metapoètica present en

els seus versos (v.g. "Per no dir res"). I serà sobretot, a l'entendre de Tugues, la fe en l'experiència eròtica que el porta vers l'afany de cosificació, és a dir, de la forma i la distància que li procura la ironia les maneres mitjançant les quals reeix a formular la seva experiència poètica.

Malhauradament, però, l'any 1978 no és conegut dins la història de l'exegesi ferrateriana per aquest breu però impecable article de Tugues, sinó pel molt menys impecable llibre de J.M. Servià, *Gabriel Ferrater. Reportatge en el record* (56), el qual consisteix en una relaboració d'una sèrie d'entrevistes que Servià realitzà a amics i coneguts de Gabriel Ferrater fruit d'una selecció (i a voltes d'una tergivesació) dels comentaris més tafaners i més propers al mite de poeta *maudit* que Servià pretén de canonitzar de manera definitiva. El seguici de personatges entrevistats gairebé en la seva totalitat estan relacionats amb el món literari (J. M. Castellet ("Ferrater era una persona extremadament intel·ligent però gens pràctica"); X. Amorós ("G.F. fou el primer estudiant que prenia apunts en català"; "la seva vida i la seva obra són plenes d'una gran contenció sentimental"); J. Ferraté (molt bel·ligerant contra la mitificació de què ha estat objecte el seu germà); N. Comadira que comenta les relacions entre Ferrater i la pintura (li agradava Matisse perquè "apostava per la felicitat" i era ben escèptic davant la pintura moderna); A. de Senillosa, un dels que més es deleix en la tafaneria i en la mistificació del personatge (l'alcohol, els pretesos problemes sexuals, el seu frugal matrimoni, un caracter acomplexat per problemes d'imatge o la seva "conspicua" ideologia

política); A. Comas, el qual afirma que personalment l'interessa més el Ferrater crític i professor que no pas el poeta; Gil de Biedma que nega que la germanofília de Ferrater tingués res a veure amb els nazis, sinó amb el caràcter del poble alemany ple d'eficàcia; C. Barral que veu la poesia de Ferrater com un discurs ple d'amors frustrats i de justificacions dels gustos personals, alhora que insisteix en la línia d'indiscreció de Senillosa; J.A. Goytisolo destaca sobretot la seva voracitat lectora; M. Sacristón comenta el conegut afec del seu article clandestí i la policia; J.V. Foix i de J. Vinyoli expressen la seva estimació poètica i personal envers Ferrater; Helena Valenti i el seu ressentiment provocat entre d'altres raons per la violació de la mútua intimitat que Ferrater realitzà a *Les dones i els dies*; J. Horta; S. Oliva es reconeix com al seu deixeble; J.M. Nadal, que valora molt relativament la seva breu obra lingüística; E. Bonet, que defensa el seu polifacèticisme que no era fruit d'una personalitat de tastaolletes sinó d'interessos culturals amplis i universals; A. Bofill, que subratlla l'exquísita insolita de la seva personalitat d'una gran sensibilitat artística i científica alhora; J. Molas destaca la seva importància com a poeta per sobre de les seves altres activitats: "La poesia li va permetre compaginar el seu constant doble joc personal, és a dir, les grans idees abstractes -l'alta especulació- i el seu amor envers les coses concretes de cada dia"; M.A. Capmany recupera el to d'indiscreció i compassió de Senillosa molt més agreujat encara puix que no només subratlla al màxim el seu alcoholisme, sinó que s'atreveix a negar allò que tothom admira en Ferrater: la seva excepcional

intel·ligència; R. Barnils ens parla de la vessant de Ferrater com a "home ordinari".

La relació d'entrevistats culmina amb un extracte de les opinions sobre el suïcidi que s'han vist al llarg del llibre i que no és sinó una prova més del profunds mal gust i morbositat del periodista i amb una sèrie de poemes en homenatge a Ferrater amb la qual cosa el mite pretès dona la mà al personatge poètic dins aquest impressionant muntatge de ficcionalització de Gabriel Ferrater. Els poetes que reten el seu comiat poètic i allò que subratllen de la seva personalitat són: Biedma (alcohol, seducció homes i dones, intel·ligència), Costafreda (panegíric obra i l'home), Valverde (intel·ligència, les converses, fe en els altres), Goytisolo (contra la mítica mistificació), Oliva (el mestratge ferraterià de Carner), Urpinell (poema culturista collage d'intertextualitat anglosaxona), J. Creus (escola eròtica de *Teoria dels cossos*), Foix (clima ornic, "no ho deies tot" (recurrent), reixes del passat, les notes que no són a les cambres, reflexió sobre la mort tot i recuperant el tòpic medieval de la mort que no fa distincions entre classes), Estelles (simpatia amb la mort d'un altre, substitució i ens parla de quan vindrà la seva) i DescLOT amb la seva "Antielegia inacabada" ja citada.

L'any 1979 apareix el llibre *Sobre literatura* de G. Ferrater i A. Broch (57) en fa la seva ressenya a *Serra d'Or*. Broch subratlla la importància de la primera part en què Ferrater, sense fer-ne apologia, reflexiona entre 1969 i 1971 sobre les obres de Riba, Carner i Foix amb uns nous replantejaments estètics que "es

fonamenten en els valors clàssics i s'insereixen dins la línia de la poesia culta" tot i defensant la "complexitat intel·lectual i lingüística de la poesia culta" del noucentisme enfront de la inseguretat lingüística d'un Maragall i de la "poesia transparent del realisme" del moment (cf. el próleg a M. Pessarrodona). Actitud que influencià notablement l'anomenat "Grup de Girona" i, entre d'altres, P. Gimferrer.

I tot i aprofitant la nova edició de *Les dones i els dies* que apareix també al 79, S. Oliva (58) fa una sèrie de reflexions sobre l'obra poètica de Ferrater. Oliva que avalua positivament la inclusió en aquesta edició de la breu però acurada presentació biogràfica de Joan Ferraté constata que ens trobem davant una obra completa amb poques esmenes respecte a les primeres edicions i suggereix que l'èxit d'aquesta obra cal imputar-lo sobretot a la seva llengua (i a les raons extraliteràries prou conegudes) distinta de les emprades per Carner, Riba, o Foix i de les estupefaccions i angoixes dels 50 i 60. En el seu discurs, no hi ha voluntat d'estil, però sí un estil molt efectiu i imperceptible que cap a la segona part de *Da nucs* comença a alternar-se amb un altre de més hermètic producte de "l'interès cada vegada més desfermat a anagar el sentit del text, sigui amb el recurs de la tensió sintàctica (i mètrica), un joc de metàfores molt complex, o bé amb referència d'intrincada identificació" i producte també de la incapacitat del públic a que anava adreçada la seva obra (v.g. de dins estant es deia que feia poemes indecents i de fora estant, des de l'exili, que "In memoriam" era un poema feixista) que, segons Oliva, va fer pensar a l'autor que

abans que el malentenguessin era millor que ni tan sols l'entenguessin.

Amb tot, crec que si bé Oliva no pot comparar-se amb l'obsessió de l'hermetisme de Paulí, s'excedeix una mica amb el tema fins al punt que podria fer pensar a un nou lector que el que es trobarà tot llegint *Les dones i els dies* serà una poesia tipus Ungaretti. Ara: on crec que Oliva s'excedeix més és en la seva interpretació de la dona en la poesia de Ferrater. Així, diu que en aquesta poesia la dona constitueix una obsessió, més enllà de l'erotisme ("El distret") producte d'una actitud misògina ("Societas pandari") i causa de la transfiguració ocasional de la dona per tal d'integrar-la en un món irreal i ideal (v.g. el de la pintura de Cézanne a "Helena"): "Una imatge de la dona com un objecte bàsicament apte per a la nostra "penetrant acció", o bé com un objecte transfigurat, com una figura ideal en un paisatge ideal" conseqüència de la manca d'una relació més satisfactòria entre els homes i les dones. Penso que ni la imatge masculista que Oliva pretén donar funciona (i, naturalment, només cal veure que les veus de "Societas pandari" no són els del jo poètic) ni la de l'idealisme petrarquesc i que cal situar la relació del jo poètic amb les dones precisament allunyant-lo d'aquests dos extrems tòpics.

En el mateix any apareix publicat, a més a més de l'interessantíssim estudi de B. Jordan sobre la revista *Laye* (59), un estudi comparatiu entre la poesia d'Estellés i de Ferrater a càrrec de D.H. Rosenthal (60). Sobre Ferrater, subratlla la presència d'un enfocament íntim distanciat de les mitificacions d'Espriu o de Foix

i de la "modulació de la vida quotidiana vers una visió eròtica". Fins aquí l'argument de Rosenthal sembla correcte, però, de sobte, ell mateix introdueix un discurs mitificador (i mitològic) del tot inoportú en la lectura del poema "Dues amigues": "Les noies aquí s'han transformat de turistes en deesses (?). Banyades de sol daurat, emergint com un parell d'Afrodites (?) del mar, són ahora estrangeres que literalment no coneixen cap espanyol i figures visionàries (?) movent-se indiferentment pels carrers de cada dia". I aquestes veleïtats literàries no podien tenir pitjor continuació que la insistent interpretació policial de "La vida furtiva". Sobre Ferrater i Estellés subratlla els següents punts en comú: a) "Combinació de fonts literàries i ritmes de la conversa quotidiana amb més èmfasi en aquesta última que no era habitual en els poetes anteriors"; b) "disposició a exposar els seus temors i obsessions d'una manera relativament directa" (Ferrater és més suau que Estellés, però Estellés també pot arribar a moments de transcendència lírica com Ferrater) c) "Amb Ferrater i Estellés encara se sent la frustració i la ràbia política (?), però hem anat més enllà de la lamentació adolorida d'Espriu i altres".

I, sobretot, 1979 es distingeix dins la literatura crítica sobre Ferrater per el proleg d' A. Terry (61) a la traducció castellana de *Les dones i els dies*. Aquest proleg té com a data de redacció l'any 1971, la qual cosa subratlla encara més la independència del crític, ja que, tal com hem dit, abans de la mort de Ferrater la crítica no s'havia interessat gaire per la seva obra. Terry assenyala la singularitat de l'obra de Ferrater allunyada de

les normes del realisme històric imperants. La lectura de Terry em sembla impecable a excepció de dos o tres moments: Terry comenta "In memoriam" amb força lògica però cau en el parany de la traducció de Gimferrer dels versos 63-66 que dona una versió totalment oposada a l'original (la por és dels grans i no dels nens: és a dir, que sobre l'adverbi "ya" del vers 65). Tampoc participo de la lectura del poema "Fill": al meu entendre, el poema no presenta "el patetisme de un matrimonio sin hijos", sinó el patetisme d'un matrimoni amb fills. Caldria també que Terry hagués explicat amb més detall com extreu del text que "Octbre" presenta "la comprensió del aspecte destructiu del sexe".

IV. 5. 1980-1989: L'INCREMENT
 PROGRESSIU DE LA CRÍTICA
 FERRATERIANA

L'estudi de J. Marco i J. Pont de 1980 (62), porta com a títol d'un dels seus capítols el d'"El mestratge de Gabriel Ferrater", capítol que s'inicia allunyant la poesia de Ferrater de la poesia social: "L'obra poètica de Gabriel Ferrater suposa un canvi ostensible en els plantejaments del realisme crític. Els pressupòsits d'una poesia d'urgència de rei social i cívico-política, d'un discurs *engagé*, són substituïts per una poesia arralada en els continguts ètics i morals de l'home". Retrobem també les formulacions de J. Pont de les bèsties negres de Ferrater -contra "el poeta-geni romàntic", contra els "arravataments intuicionistes del simbolisme"- i a l'ensens contra l'humanisme, el renaixement, l'epistemologia platònico-aristotèlica. Se subratlla el seu autodomini, la seva lucidesa, el seu escepticisme i el seu materialisme d'arrel medieval. Es constata nous intertextos com els dels metafísics del XVII, Vaughan, Herbert i el del novel·lista de l'adolescència, G. Bassani. Se'l reconeix de nou com a poeta de l'experiència a l'igual que Eliot, i ja com un poeta urbà (Pont ho negava al 75) com ho seran els poetes catalans dels setenta. L'altre aspecte primordial del capítol es la constatació de la seva influència en les noves generacions: En

el Grup de Girona, poèticament (entès com un model de poeta que s'obre al món de tal manera que "el poeta es converteix en un escriptor"), formativament i humana (Comadira, Oliva, Ollé,... i N. Pessarodona i en menor mesura Parcerisas (més experimentalista i irracionalista (v.g. *La latitud dels cavalls*)).

Ens trobem ara amb una altra de les lectures psicoanalítiques de la poesia ferrateriana, la de L. Capecchi (63), en què tampoc manca la referència al mític alcoholisme introduïda de manera capciosa mitjançant la cita que encapçala l'article. Però, a més a més dels freudianismes *ad hoc* que veurem tot seguit, el discurs de Capecchi no deixa en cap moment de malentendre l'obra de Ferrater ja afirmant que ell és un continuador del "realismo sincero de J. Salvat Papasseit" i del sarcàstic i irònic de Pere Quart, ja defensant que Ferrater parla sempre "del amor de després" -quan Clotas al 64 ja havia observat la essencial importància del "present ferraterià" que continua essent efectiu en *Teoria dels cossos* del 66-. Ja fent mostra d'una irreprimible inventiva com quan diu que a voltes els personatges "a veces serán secretarias ejemplares: "tres noies van juntes...". El nucli de l'article de Capecchi és cum dic la presentació del poeta -identificant, és clar, el poeta i els seus personatges- com un personatge atemorit per una imatge atàvica de la Dona, de la Gran Mare a la manera de Pavese (generalitzant fins al màxim el que apareix als poemes "També" i "Exeunt persona"); la dona com a fetitxe mític que es transfigura dins la ment obsessiva del poeta en una "versión cósmica, anioalesta de la mujer" (?). El pitjor, però, apareix quan ens demostra d'on sorgeix aquesta afirmació:

d'"Amistat del braç" i de "Guineu", poemes en què efectivament apareixen animals però amb un sentit que no té en absolut res a veure amb el que llegeix Capocchi perquè la "cabra mogrebina" d'"Amistat del braç" és simplement un recurs metafòric per expressar l'estat de desnutrició de la noia i la "guineu" de l'altre poema és un altre recurs metafòric per expressar el color del sol del capvespre amb altres implicacions temporals que hem explicat en el seu moment.

M. Ortín (63) en lloc de tractar de donar una interpretació general sobre l'obra poètica de Ferrater com fa la majoria d'autors, tria el mètode que emprará també D. Oller: el comentari d'un dels seus poemes ("A mig mati"). Ortín, tanmateix, s'excedeix en la lectura detallada de cadascun dels versos mitjançant un mètode de comentari intrínsec, de tall formalista en què analitza els diferents paral·lelismes, les al·literacions, etc, en detriment de relacions intertextuals importantíssimes en el text com la de la tradició bíblica i la de Valéry i no dona compte de la recurrència a *Les dones i els dies* de la parella sol-iblis. És de molt agrair, però, que Ortín relutgi la referència a la figura mítica de l'autor i les aproximacions psicoanalítiques tan freqüents en aquesta literatura crítica i s'acari amb la "lletra" dels poemes de forma nua i rigorosa.

En aquest mateix any, E. Sullà (65) realitza una ressenya sobre l'obra de Ferrater *Sobre literatura* publicada dos anys abans; obra que ell considera com un conjunt fragmentari i inconclús en què Ferrater fa un diagnòstic de la cultura catalana -amb què Sullà es mostra plenament d'acord- i revisa alguns dels autors de la història

de la literatura catalana -massa pocs, segons Sullà-. L'opinió que li mereix la seva personalitat lectora és altament positiva, si bé creu que cau a voltes en la paràfrasi i se centra massa en la forma: "Davant d'una obra, Ferrater usa dades històriques i biogràfiques, parafraseja o tradueix a termes d'experiència moral, relaciona amb la llengua literària, la tradició i la cultura; el resultat és un discurs crític rigorós i sòlid, molt ben articulat". Sullà elogia el seu procés intel·lectual, però no el seu sistema de valoracions massa determinat pels canons de la seva pròpia poètica, la qual cosa provoca "un punt de vista parcial i relativament bel·ligerant". I, un altre cop, com ja havia defensat en el seu article "La poesia catalana jove: una alternativa al realisme" (66), insisteix a incloure Ferrater com a *militant* (?) del realisme històric.

L'any 1981 apareix un altre recull postum de material de Gabriel Ferrater, *Sobre el llenguatge* i J. Argente (67) en fa la ressenya següent. Després de denunciar el fet que aquest recull sembla haver estat motivat més en atenció a la personalitat de l'autor que no pas al valor intrínsec dels textos car ja eren coneguts pels interessats en lingüística del país, Argente passa a fer-ne en el comentari tot i aprofundint en les idees esbossades en el seu article del 72. *Sobre el llenguatge* és d'una banda, un testimoni de l'ambient intel·lectual barceloní com a ciència pilot de les ciències socials i als nous corrents de pensament europeus i americans. L'interès de Ferrater per la lingüística s'explica, doncs, per aquest ambient sociocultural propici comú als països occidentals als seixanta i d'on va néixer també l'estructuralisme i, també, com

esmenta Argente per l'interès de Ferrater en la lingüística "com una prolongació natural de l'home interessat en la lògica, la matemàtica i la forma artística", és a dir, el formalisme, en l'accepció més vasta del terme. Des del meu punt de vista, el més interessant d'aquest article és que Argente constata que el conreu lingüístic de Ferrater era una mixtura de tradició i modernitat (que és precisament la mateixa hipòtesi interpretativa que sustenta aquest estudi de la poesia de Ferrater que hom té entre mans): un interès (admirat i crític alhora) pel generativisme i un bon coneixement de la tradició lingüística europea i nord-americana (Sapir, Bloomfield, Bally, Jespersen, Benveniste, Kurylowicz, Saussure, Chomsky). "és aquesta intel·ligent conjunció de modernitat i tradició allò que el caracteritza entre els lingüistes del país i adhuc de fora del país", diu Argente; és a dir, que per a Ferrater erren els professors de la vella gramàtica que es desentenien dels avenços de la lingüística a partir dels seixanta i erren també aquells que (com els seus primers deixebles) es desinteressen per complet de tot allò escrit abans del seixanta. L'altre tret distintiu de la seva personalitat lingüística per a Argente és el que també assenyala Murgades al 72: el seu didactisme. Argente finalitza la seva impecable ressenya amb una perspicaç interpretació sobre la reiterada ironia ferrateriana contra els "mestre-tites" (68)

També l'any 1981 apareix *Sobre pintura* i en aquest cas és D. Oller (69) qui en fa una ressenya amb la qual inaugura la seva llista d'articles dedicats en els anys vuitanta a l'obra de Gabriel Ferrater. L'article, del tot elogiós, atorga una gran importància a la

manera crítica ferrateriana, basada en un mètode de *close reading* ple d'intel·ligència i d'erudició, en què "l'autor, transcendent en certa manera l'objecte de seu comentari, dona reflexions, marca camins i fa suggeriments més generals que obliguen a pensar i descobreixen possibilitats i relacions insospitades". D'entre els seus estudis, destaca els de M. Blanchard, J. Gris, J. Sunyer - aleshores encara no unànimament reconegut -, P. Picasso i J. Miró, perquè tots ells continuen essent unes lectures vàlides i originals des de la perspectiva dels anys vuitanta. I, en tercer lloc, *Sobre pintura* presenta l'interès (o/i el plaer) addicional, de poder anar reconeixent a través de les diferents reflexions estètiques, la carismàtica personalitat ferrateriana -circumstància que a Sullà (1980) més aviat l'enutjava-.

L'any 1982 una altra revista dedica un número especial a Ferrater (no endebades, és el desè aniversari de la seva mort). Es tracta en aquest cas de la revista *Faig* en què s'inclou dos articles no recollits a *Sobre literatura*, "El enigma de la personalitat de Shakespeare" (1964) i "Gombrowicz" (1966), una dedicatòria a J. Molas del llibre *Teoria dels cossos* (70) que s'inclou dins la sèrie de dedicatòries que Ferrater realitzà a amics i coneguts i una revisió bibliogràfica augmentada (la primera havia estat la del monogràfic de la *Revista del Centro de Lectura* del 74) i una sèrie d'articles a càrrec de J.M. Valverde, J.M. Castellet, R. Cabré, i J. Badia.

J.M. Valverde (71) renuncia a parlar des de l'angle de l'amistat que l'uní amb el poeta i tria el de la seva vessant com a traductor de la seva poesia al castellà. Valverde esmenta que a

Ferrater l'ús de l'endecasílab li venia a través de March i de Shakespeare; ell no va poder conservar el metre en la seva traducció ja que trià el vers lliure per tal d'ésser al més exacte possible -si bé Gimferrer optà per l'actitud traductora contrària- i tractà de solucionar el tema dels coloquialismes recurrent més a l'"hispanoamericana" que a l'"espanyol" i tenint en compte l'Eliot de *The Waste Land*. Valverde no és massa d'acord en la imatge hermètica que s'ha volgut donar de la poesia ferrateriana, puix que l'hermetisme és, d'una banda, inexistent en els primers poemes -contràriament al que pensa Oliva (1979) - i, d'una altra, "un poema arriba a ésser totalment obscur pel seu plantejament temàtic, però -en semblagairebé sempre per la simple ocultació de la clau. (i no pas per l'afany de desconcertar, sinó simplement, per no pensar que valgués la pena de donar una informació)". I, curiosament, un dels poemes que si de cas poden jutjar-se com a hermètics és el que li fou dedicat, "Per José María Valverde", les imatges del qual són de Rimbaud -tal com va indicar-li Ferrater- (és a dir, són aprehensibles per un lector culte), però el tema és crípticament contingut en la data que només ell i l'autor poden interpretar. Valverde reincideix també a constatar l'afinitat poètica de Ferrater amb poetes anglosaxons com Graves (a través d'un to general a tots els poemes "eixut, intel·ligent, desdenyós i obert en tot moment a la quotidianitat i a la realitat") que el féu afirmar que Ferrater era un "poeta anglès que escriu en català" amb la qual cosa pretenia de significar el millor dels sentits "tal i com si diguéssim que Garcilaso era una poeta italià que escrivia en castellà". Valverde acaba l'article

qualificant Ferrater de "gran poeta menor deliberadament ajustat a unes fronteres de l'expressió, que realçaven d'aquesta manera la vàlua del que es contenia en el seu territori". Sense pretendre polemitzar sobre si Ferrater és o no és un (gran) poeta menor, si que hagués estat interessant que Valverde hagués apuntat si més no el tipus de limitacions (manca de transcendència metafísica, tal vegada? una obra excessivament breu? una tradició literària minoritzada?) que determinen la seva adscripció a la poesia menor.

J.M. Castellet (72) tornar a triar el vessant biogràfic (com al 73) i ens relata anècdotes de la participació de Ferrater en els premis internacionals d'editors, punt d'encontre anual de l'élite intel·lectual del món. Tempoc en aquest ambient cosmopolita, Ferrater no passava gens desapercebut i fou precisament arran d'una d'aquestes trobades que l'editor de Rowohlt en va voler fer la coneixença i se'l va endur com a lector a Hamburg. En la primera ocasió feu una gran defensa de Foix i al 66, problemes amb l'alcohol, impediren la de Gombrowicz -autor que fou guanyador al 67-. També l'alcohol i la por el feren refusar un bon treball que li va sorgir a Ginebra. El relat de Castellet és molt interessant per aquells qui desitgin conèixer més detalls de la seva vida, però crec que fer-lo girar al voltant del tema de l'alcohol obeeix a una capciositat no dissimulada per part de Castellet.

R. Cabré (73) que ja s'havia estrenat com a lectora de Ferrater amb la seva aproximació a "Poema inacabat" en el monogràfic de Reus del 74, torna a insistir aquí a aplicar la crítica de Ferrater al *Nabí* a la seva pròpia poesia. L'única observació que em

sembla suggerent és la relació que observa entre les dones i el cabell interpretada com a símptoma del complex d'Ofèlia des del punt de vista bachelardià tot i evocant el passat i la seva consciència: "Le passage repeté du peigne dans la masse de ses cheveux états comme une incantation qui est duré depuis toujours, qui devait continuer sans fin". Amb tot, crec que aquesta lectura és vàlida només per als versos 1078-1084 de "Poema inacabat", però és força discutible aplicar-la a "Corda" i sobretot a "Maria" i, més encara, generalitzar en el personatge d'Ofèlia la dona de *Les dones i els dies*.

L'article de J. Badia (74) dona compte de la col·laboració de Gabriel Ferrater en la Gran Enciclopèdia Catalana i, en concret, en els articles de lingüística que apareixen dins els primers cinc volums (a més de les entrades "doblet" i "lingüística antropològica"). Badia fa el buidat d'aquestes entrades i classifica els camps en què treballà Ferrater en tres grups: Autors, tipologia de llengües i centralitat de la sintaxi (el quart grup que Badia no encerta a definir és de caràcter semàntic). El buidat de Badia, però, és incomplet (75) -ell segueix el que diu de Joan Ferraté en el pròleg a *Sobre el llenguatge*, ja que, com m'informa M.A. Cullà, Ferrater "va treballar en la Gran Enciclopèdia Catalana des del volum 1 fins al volum 7, així com en els volums 9 i 12 en els articles de lingüística i literatura" (76)

L'any 1982 apareix també un breu article de L. Izquierdo (77) sobre l'erotisme de la poesia ferrateriana en la línia encetada per J. Marco al 66. Per a Izquierdo, l'erotisme de *Les dones i els dies* és de naturalesa "didàctica" (v.g. "Les generacions") "per tai

com suposa un registre acurat dels canvis anímics i de l'actitud d'observador/observat i de les figures en el poema com a pretext i resposta ensens del material poètic" i es presenta mitjançant estils diversos que a voltes poden ésser entesos com a contradictoris (algun exemple no hagués estat de més Izquierdo destaca també l'humanisme, l'humorisme i la tensió entre realisme i romanticisme (del romanticisme hereda la funció irònica i rectificativa envers els llegats culturals) d'aquesta poesia que finalment ha trobat els seus lectors.

Un to ben distint és el que es troba en l'article de J. Albertí (78), l'escriptura malal·lissa del qual es complau en el nihilisme i en l'amargor contra la societat amb el pretext d'un homenatge en el desè aniversari de la mort del poeta. Retrobem, doncs, els mateixos tristos tòpics de la crítica elegiaca i del mite incentivat per Servià: un poeta malleit obsessionat per l'alcohol i el sexe.

L'any 1982 inaugura públicament L. Bonet (79) el seu interès per l'obra crítica ferrateriana que culminarà l'any següent amb el primer llibre dedicat a la seva obra. Aquí introdueix a manera d'avenç les línies mestres de la seva lectura i ens presenta la seva imatge del personatge dins la línia de l'heterodoxia (un "comportamiento desarraigado, iconoclasta y visceralmente protestativo" i destaca la ironia (i també la digressió) de l'estil de Ferrater com a tret característic de la seva obra poètica i no poètica i de la seva tasca docent ("textos poéticos y ensayísticos siempre punzantes", "magisterio en todo momento corrosivo", "despliegue de sus críticas áreas

literarias: la imprevisible paradoja, la afilada ironia, el sarcasmo siempre sangrante"). En definitiva, l'enfant terrible que ja coneixiem -fins i tot Bonet inclou una referència al maig del 68-. Pel que fa a la seva obra, Bonet observa que Ferrater fa una "defensa del texto pictórico entendido como nudo de funciones autónomas no referenciales" i que, per a Ferrater, el bon artista és aquell que trenca l'horitzó d'expectatives de la crítica -tot i que Bonet no usa aquesta terminologia crítica per explicar-ho- i el bon crític d'art aquell que s'allunya el menys possible del text pictòric no deixant-se endur per les marrades del llenguatge literari.

I com diem, l'any 1983 surt editada la seva obra *Gabriel Ferrater. Entre el arte y la literatura* (80). L'estudi, d'una gran qualitat, que inclou una conferència de Ferrater del 1954 centrada en la reflexió sobre la distinció de Valery Larbaud, tema genèric i tema específic i en què un cop més Ferrater aposta per la concretesa, és dedicat a les col·laboracions a la revista *Laye* del nostre autor (en la seva majoria de crítica d'art) entre els anys 1951 i 1954 i més que al contigut temàtic dels articles, Bonet s'interessa sobretot en la idea d'art i de la crítica defensades per Ferrater i en el mètode i estil del seu discurs (i en llurs evolucions) que aconsegueix resumir de la manera següent: "ideologia racionalista y estilística romántica; intelectualismo formalista e intuitivismo materialista". A més a més, l'autor descriu la línia general de *Laye* acarant-la amb el pobre dogmatisme cultural del franquisme i amb altres assaigs de liberalització cultural que es donaven a Madrid als anys cinquanta - respecte als quals el grup català es diferencia entre altres factors

pel seu laïcisme- tot i assenyalant els punts de concomitància i divergència entre Ferrater i la resta de col·laboradors. Ferrater participa en els trets generacionals i *layetians* següents: L'intel·lectualisme, l'europèisme, el racionalisme, el laïcisme que acabem de citar, l'admiració per Ortega, el rebuig envers el surrealisme (que en Ferrater es donarà més tard que en el seu germà) i l'impressionisme romàntic, i l'evolució -molt clara en Ferrater- des de l'article descriptiu de les darreres novetats amb una intenció més o menys didàctica fins a l'article de reflexió sobre el fet artístic adreçat a un públic d'élite, d'iniciats. La idea de l'art de Ferrater és profundament materialista -la mateixa qualitat que hem vist que s'observa en la seva poesia-, això és, formalista; Ferrater defensa l'autonomia de l'art entès com a resultat d'un treball i no de l'espontaneïtat; és a dir, l'interessa l'art racionalista -com el el noucentisme-. Bonet adverteix que l'exigència d'un art musical, no ho hem d'entendre dins el discurs ferraterià a la manera romàntica pel que de suggerència té la música, sinó sobretot pel que té de tècnica i de no figuració de la realitat. La crítica que Ferrater reclama no ha d'ésser subjectivista i ha de posseir un llenguatge autònom i diferenciat, requisit indispensable per esdevenir una ciència (pretensió que arrenca des de l'escola formalista); així, doncs, rebutjarà la crítica "literària", impressionista, intuïtiva, biografista i psicologista de la crítica tradicional a què oposa la seva crítica intrínseca hereva del formalisme i del *close reading* del *new criticism* amb un estil ple de paradoxes i jocs de paraules, de tali

fragmentari i digressiu ("quebrado y salvaje") que Bonet no valora negativament, sinó al contrari troba que a voltes les digressions són tant o més interessants que el tema central -i en què Bonet observa en ocasions la influència sartriana-. El llibre de Bonet no és només notable per la lucida descripció de la crítica d'art ferrateriana i perquè sap reivindicar-ne la seva vàlua (recordem el poc aprecí que li mereixia a Molas en el '72), sino per les suggerències colaterals que s'hi troben. Trio, per exemple, la relació que observa entre Ors i Ferrater (el rebuig a la crítica psicologista i d'"assumptes", la tirria a Taine) a què també he anat fet referència de manera espigolada al llarg d'aquest estudi; recordem el primitivisme, el decadentisme i impressionisme romàntic o el biografisme que tots dos, intel·lectuals profundament racionalistes, aborren en l'art i en la seva exègesi.

J. Marco (80) publica l'any 1983 un breu article sobre la crítica de Ferrater, de què en destaca tant la lucidesa com el subjectivisme que, al seu entendre, cau en moralisme radical. Marco, encertadament, relaciona la crítica de Ferrater amb la d'Eliot i els *new critics* i planteja un tema molt controvertible quan assimila erudició i positivisme en assenyalar que en les classes de Ferrater "no hi havia cap aparell erudit".

A més a més de la publicació d'un text en vers inacabat de Ferrater a càrrec de R. Barnils (81), apareix durant aquest any un altre article que du el títol de "La poètica de Gabriel Ferrater" (82). Malgrat que el títol de l'article de D. Serrapugui fer pensar que ens trobem un altre cop amb el típic article de tema molt

general abordat de manera superficial, aviat ens adonem que Serra tria un camí molt més profitós en el gènere de l'assaig breu: una reflexió inductiva a partir d'un poema donat. És curiós, però, que precisament el poema que tria sigui "A mig mati", el mateix que Ortín analitza en el 80, un poema que no es troba en el *ranking* de popularitat (cf. comentari capítol II.2.1.3.).

Serra no cita la lectura d'Ortín ni segueix tampoc el seu mètode puntillista d'anàlisi sinó que en dóna una lectura global i la fa extensible a tota la poètica ferrateriana acarant-la amb altres poètiques d'autors catalans contemporanis. I si escull "A mig mati", és perquè segons el seu punt de vista, aquest poema recrea el gran tema ferrater: la idealització decebuda "que lliga a Ferrater amb la millor branca de la tradició catalana moderna (la que neix amb el *Nabi* de Carner i creix amb el Riba de *les Elegies de Bierville* 1, sobretot, el de *Salvatge cor*) i que servirà d'atalaia per al seu trencament formal" i perquè "cria tota la cultura a la modestia en fer-nos recordar, com deia Ferrater a propòsit de Carles Riba, que "som parents de les bèsties"

Serra observa que els seus primers versos segueixen la línia espriuana -que aquest crític no mira amb gaire bons ulls- i el llenguatge simbolista de la poesia catalana de postguerra per tal de crear un *crescendo* que s'esquerdarà en els darrers versos tot i assolint un to poètic més proper i quotidià -i irònic caldria afegir-; trencament que només Foix i Riba havien gosat de fer. Crec que aquí Serra comet una injustícia perquè també Carner usa d'aquesta estructura -v.g. en el seu poema "Adam s'adreça a Eva"-.

L'any 1984 apareix un altre article de D. Oller (83) sobre un altre poema de Ferrater, "Literaturc", del Comentari de què n'hem fet esment al capítol II. 1.1.2. Aquest article no només és interessant per la lectura que es fa del poema, sinó perquè assenyala la importància en la poesia ferrateriana dels recursos estructuralsepi fonemàtics -com havia també assenyalat enara Serra-

J. Mascaró (1984) (84) reflexiona sobre l'obra lingüística de Ferrater, obra que conté una anàlisi descriptivo-moral de la tradició lingüística anterior i del seu propi projecte lingüístic. Mascaró que matisa grandiloqüències tals com que Ferrater fou l'introduïdor de la gramàtica generativa al país i a l'estat espanyol (85), presenta els temes recurrents de la seva obra: la referència als lingüistes clàssics i a l'estructuralisme europeu i americà, l'intent de determinar la feina del gramàtic, la llengua normativa, la sintaxi i la morfologia -per exemple, les seves observacions sobre la sufixació-. Tot i que l'obra de Ferrater caminava més cap a la gramàtica descriptiva que cap a la lingüística teòrica, Mascaró no creu que sigui en aquestes descripcions on radica la valua de la seva obra sinó en les reflexions morals.

P. Rovira (1984) (1) acerca l'actitud poètica de Ferrater amb la de Costafreda i suggereix que en ambdós escriptors amics es planteja el tema de la incidència de la poesia dins la vida personal per bé que es resol de manera distinta en les seves obres: "ninguno de los dos quiso saber nada con los ridiculos papeles que hay que representar en nuestro tiempo para parecer poeta".

(1) ROVIRA, P., "El poeta desaparecido: Alfonso Costafreda y Gabriel Ferrater", *Olvidos de Granada*, 13 1984, ps. 29-31.

L'any 1985 apareix l'obra de J. Triadó *La poesia catalana de postguerra* (1) dos capítols de la qual són dedicats a la poesia de Ferrater. Deixant de banda el capció qualificatiu de "convers" que Triadó usa en dues ocasions per referir-se a Ferrater, el principal retret que caldria fer a Triadó fóra el seu intent de cercar una evolució de continguts i d'actituds dins la poesia ferrateriana que té més de gratuïta que de real. Dir que *Menja't una cama* és una "cultíssima i per tant molt elaborada versió de "trobar clus" no és una manera del tot desencertada de parlar de poemes com "Els innocents", però -si és cert- aquest "trobar clus" és igualment aplicable a poemes del llibre anterior (v.g. "El secret", "Octubre" o "Moeurs exotiques") i del llibre posterior (v.g. "De lluny" o "Per José María Valverde"). Triadó tracta de presentar-nos un "primer Ferrater" i un "darrer Ferrater" tot i usant dues aposicions que, en realitat, són del tot intercanviables: també a *Teoria dels cossos* hi ha "ofrena mutilada"; també a *Da nuces pueris* i a *Menja't una cama* es parla de "gent, coses i afectes". Deixant de banda aquest prurit compartimentador, la lectura de la poesia de Ferrater de Triadó guanya i, sobretot, guanya quan insisteix en la singularitat i influència de la seva obra i de la seva persona ("la imatge jove i l'ídol de la provocació intel·lectual"). Que Triadó llegeixi *Les dones i els dies* com una obra que "sense ésser una elegia, és un dels llibres més dolorosos i dramàtics de la poesia catalana moderna" és una percepció que demanaria explicacions més detallades, però que no deixa de ser una idea interessant a debatre: la poesia del plany i del gemec -que és la que Ferrater no practica- és la que capitaliza sovint amb menys mèrit les fiblades del viure i, sobretot, és la que ofereix menys alternatives.

1. TRIADÓ, J., *La poesia catalana de la postguerra*, ed. 62, Barcelona, 1985, ps. 144-148.

L'any 1985 surt a la llum un llibre sobre Ferrater de F. Tosquelles: *Funció poètica i psicoteràpia. Una lectura d'"In memoriam" de Gabriel Ferrater* (87). El títol és prou explícit: Una interpretació psicoanalítica d'"In memoriam" que per extensió -tal com és obligat en aquesta disciplina-, afectarà a tota l'obra i a l'escriptor. Tosquelles s'afanya en la recerca de l'altra cosa que esmenta en les primers versos d'"In memoriam" assimilant-la a la remor inconscient que configura el nucli de la personalitat del poeta. Tosquelles, dins la línia més ortodoxa de la crítica psicoanalítica -que tant d'angúnia feia a Ferrater (88)- entén la poesia com un vessament de les obsessions ocultes del poeta-malalt; neurosis que concretitza en els tòpics a l'ús justificats mitjançant funambulismes fònics que proporcionen una lectura que pot entretenir molt o irritar (segons el grau d'humor amb què hom s'empesqui la lectura) als agnòstics de la crítica psicoanalítica per la gosadia i la convicció amb què son exposats. Així, no només constata la presència del complex d'Edip del poeta expressat a través del personatge de la meuca anomenada "Sol", sinó en cadascuna de les referències a l'astre (!) les quals culminen aclaparadorament en l'anhel "solar" del darrer poema "Teseu" (si em permetem "completar" la lectura tosquelliana hom haurà d'interpretar l'odi al sol que circula pel llibre -sobre el qual Tosquelles no'n fa la més mínima menció- com la manifestació repressiva del desig incontrolat que arrenca des de l'adolescència); època que Tosquelles es resisteix a llegir com a lliure i feliç, puix que, segons ell, era plena

d'inseguretats reprimides provocades pel naixement de l'edipisme (dins el qual l'odi al Pare apareix també "dissimulat" a través del personatge de l'Oliva) les quals en arribar a la maduresa el poeta tractarà de racionalitzar intel·lectualment apostant per un antiromanticisme salvaguardador de les més íntimes emocions i cercant en la Dona la figura del psicoanalista que l'alliberi de les seves obsessions edípiques que Tosquelles constata *partout* mitjançant el fructífer rendiment que li procuren homofonies delirants : des de "La musique parfois nous prend comme une mer / mère", fins a R-EUS / Bord-EUS (les ciutats on visqué en família en la seva adolescència), passant per l'ineluctable narcisisme (BI-el / Su-BI-etes / BI-cioletes) (!). El llibre és prologat per un amic de l'adolescència, X. Amorós (88) -que ja havia aparegut en aquesta bibliografia-, el qual a més a més de fer una apologia del reusisme, fa una defensa de la crítica biogràfica com a eina indispensable per comprendre amb profunditat una obra literària, execrant però la desfiguració mítica que pateix Ferrater, i insisteix en la seva contenció escriptora i vivencial, tot i fent-ne una lectura psicològico-sociològica força perspicaç.

M. Ortín continua interessant-se per la poesia de Ferrater, aquest cop amb un article conjunt amb L. Cabré (90) i acarant-la amb la poesia carneriana. Com a l'any 80, torna a triar "A mig mati" i de Carner és escollit "A mig son". Les diferències que observen són les següents: mentre que en el poema de Carner, el son és vist positivament ("l'estat de recuperació en el desésser") i no hi ha desesperació sinó assentiment en la manera en com se'ns ha

donat l'existència compartida entre consciència i inconsciència, en el poema de Ferrater el jo poètic es culpa d'haver desitjat només la vida conscient, que, paradoxalment, encara és més ignorada que el son i es desespera pel fiasco d'aquest desig del qual però no se'n pot estar. I tot i que Carner "també constata la inutilitat del coeixement, sap que pot renunciar-hi, i amb això se situa en un pla de consciència superior" en acceptar l'ordre i la providència divins (acceptació molt més explícita encara en el poema "Interval" de *Cor quiet*). La lectura comparada de Cabré i Ortín em sembla correcta, però no deixo de veure el fort prejudici "apol·lini" d'aquests crítics en avaluar més positivament la serenor que la insatisfacció.

L'any 1985 apareix publicada una conferència de J. Gil de Biedma (91) que consisteix en un estudi acarat entre el medievalisme de la seva poesia i el de la de Ferrater, ultra altres observacions d'interès com la complicitat poètica creada (conreu d'una escriptora de "poc estil", impersonal -caldría matisar-ho-, i intel·ligible, contràries a les estupefaccions poètiques, a l'abstracció o a la identitat de fons i forma) o la doble i paral·lela relació existent entre Biedma respecte a Guillén, i Ferrater respecte a Riba, també inclou un poema inèdit de Ferrater amb què li dedicà el seu llibre *Teoria dels cossos*, "How many of winking..." (92). L'admiració per la poètica medieval (el seu materialisme, el to interpersonal de la veu i alhora la ficció autobiogràfica, etc...) i el desig de fer-se'n continuadors en els nostres dies (a voltes emprant fins i tot els seus patrons rítmics com a mètode de distanciament poètic) era també un tret comú-si bé respecte a la renaixentista tenien els seus

punts de discrepància: Ferrater rebutjava amb més duresa el seu esperit generalitzador.

Finalment, l'any 1985 apareix un altre article socio-psicològic de G. Grilli (93), en aquest cas a propòsit del llibre de Ferrater *La poesia de Carles Riba* publicat l'any 1979. En la introducció a més d'algun error bibliogràfic (94), es troben unes observacions de caràcter socio-polític sobre les dues publicacions on col·laborà més assiduament Gabriel Ferrater, *Laye* que dins el món franquista representava l'extrem més liberal possible i *Serra d'Or*, el catolicisme de la qual permetia una amplitud de mires prou més ampla que la prescrita pel franquisme. Segons Grilli, el que diferencia *La poesia de Carles Riba* de la resta d'assaigs és la seva unitat i l'existència d'uns interlocutors concrets (uns alumnes de la Universitat de Barcelona) -i seguint el discurs grillià hauriem d'afegir, si més no, per tal que quedés justificat el preàmbul socio-polític, que el fet de ser una activitat universitària oral escapava al control directe de l'aparell ideològic de l'estat-. Grilli observa coincidències entre la biografia de Ferrater i l'admiració carneriana i, sobretot, ens ofereix la seva pluja acostumada de llampecs freudians (per exemple la comparança entre la dificultat ribiana i la imatge del fetus adult pasoliní) que culmina en l'asseveració final de l'article: Que els lapsus de Ferrater (tant els de connotacions eròtiques com els que són purament de fonts (!?) -v.g. el que detecta Joan Ferraté a la pàg. 108) han d'ésser analitzats freudianament i més enllà del lapsus, sempre segons Grilli, caldria

analitzar des d'aquesta òptica psicoanalítica el conjunt de les suggestions ferraterianes per la figura narrativa.

Continuant amb el mateix autor, l'any 1986 es publica la seva ponència al VIIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes celebrat un any abans a Salou. La ponència du el títol "Ferrateriana" (95) i consisteix en un repàs de la recepció crítica de l'obra de Gabriel Ferrater. Amb aquesta ponència s'inaugura doncs la reflexió metacrítica, darrer grau de penetració que assoleix una obra literària. Grilli constata també com els primers recensionistes de l'obra que l'aparició de Ferrater a l'escenari poètic tingué una entrada radical: "In memoriam". Poema que no hem d'aprehendre com una biografia real, sinó literària. "In memoriam" representa la vida (passada) del poeta feta literatura, però alhora no podem deixar de sentir l'encís per conèixer aquest *pacte biographique* -com veiem, el biografisme psicoanalític de Grilli se'ns presenta aquí més matissat, però prou justificat pel prestigi de P. Lejeune-. Grilli considera que la solitud és el mot que defineix la relació de la seva poesia amb la resta d'escriptors ("Un petit mite literari, però tanmateix solitari dins el panorama arid i púdic que ens ofereix la literatura catalana actual") i la relació de la seva poesia amb la crítica (sobretot abans 1972). La primera classificació que fa de la crítica sobre Ferrater és la següent i en ella hom se n'adonarà que hi ha un buit de set anys (des de 1972 al 1979):

a) Els assaigs abans de 1972 que giren a l'entorn biogràfic del que ell és i del que ell diu que és la seva poesia.

Grilli en destaca acurés tres autors: A. Terry (1962) (d'un valor incondicional); F. Vallverdú (1961) que critica "In memoriam" pel que pot tenir d'antirevolucionari i J. Triadó (1968) que li atorga la seva canonització. Terry i Triadó no han variat la seva actitud respecte a Ferrater, però sí Vallverdú com és visible en el seu article del 72 i en diversos papers privats adreçats al mateix Grilli. Faig dues objeccions als seus plantejaments: a) la biografia és un element que pren relleu a partir de la mort de Ferrater; b) no es pot oblidar que al costat dels autors que esmenta van aparèixer altres lectures com la de Clotas o la de Marco.

b) Els de la seva mort insuficients sobretot en aquell moment, ja que ara ens semblen que "tots els escrits de 1972 tenen un alt valor formal i expressen un esforç importantíssim interpretació" i en què ja no es parla només de la seva poesia sinó de tots els gèneres que conreà. Un altre cop dissenteixo amb Grilli llevat que ens posessim d'acord en quins són "tots els escrits del 72", és a dir, si deixéssim de banda els articles de premsa. Tanmateix, en cap cas apareix ni un "alt valor formal" ni "un esforç importantíssim d'interpretació". A més a més, Grilli s'oblida de subratllar que la branca poètica de Ferrater i, sobretot, el biografisme superficial són els centres d'atenció preferents.

c) Des de l'etapa de 1979 quan Joan Ferraté comença a editar l'obra crítica i lingüística i en què proliferen estudis de crítica literària, d'art i de lingüística de resultats desiguals.

La segona classificació és de caràcter temàtic i molt selectiva: 1) Escrits sobre poesia: Grilli (1975), Terry (1979) i

Tosquelles (1985); 2) Escrits sobre assaig: Bonet (1983); 3) Escrits sobre lingüística: Mascaró (1984); 4) Escrits sobre la vida: Servià (1978).

Deixant de banda la discussió sobre la conveniència o la inconveniència de autoincloure's en un repertori bibliogràfic, no veig perquè no incloure les reflexions d'Argente o Sullà sobre la seva tasca lingüística i crítica, respectivament o perquè no justifica en cap moment l'absència de Castellet o perquè fa referències al text menor de R. Cabré i no a altres textos molt menys menors com el de Pont (1975). La relliscada més notable de l'article és troba en la nota 6 de la pàgina 300: Els comentaris de Cliff són "molt interessants i originals (en canvi ni compto amb André Imberechts, *Gabriel Ferrater: Poème inachevé*, Louvain, 1970, que és una tesi de llicenciatura romanesa inèdita)". Cert, ningú té cap obligació de saber que Imberechts i Cliff són la mateixa persona, però salta als ulls perquè es tracta del mateix text amb petites variants. Però en aquest lapsus crec que el menys important és constatar que Grilli no s'ha llegit el treball d'Imberechts o que ho ha fet més que superficialment; el tristament important és el to de menyspreu que atorga al fet que es tracti d'una tesi de llicenciatura, estudis que certament molts d'ells no arriben al mínim de qualitat exigible en l'assaig literari, però que també molts d'altres el sobrepassen amb escreix -cosa que no es pot dir de molts articles de crítics adults i reputats- i tanmateix romanen oblidats a les biblioteques dels departaments. Feta la digressió, tornem a l'article de Grilli i a una observació que, si no la provoca

la capciositat, trobo molt interessant: Grilli aconvida a analitzar les relacions entre Ferrater i Céline, Drieu La Rochelle, Simone Weil, i altres escriptors del *Nidi* dels quaranta sobre el teutonisme, tot i tenint en compte també les similituds entre P. Trabal (escriptor molt admirat per Ferrater) i Drieu la Rochelle i els elogis d'Ors a Céline. Deïeu més amunt que no volíem sotmetre a judici l'autobiografia de Grilli. Ara: Que digui que Tosquelles i Cliff fan crítica de "tendència" i que ell s'inclouï en la crítica acadèmica al costat de Terry, Bonet i Cabré és del tot criticable. I per dues raons: una, perquè tota crítica té una tendència o una altra i penso que l'article de R. Barthes, "Les deux critiques" (1966), deixava ja ben clar que la crítica acadèmica és tan ideològica com qualsevol altra i, a més a més, hem de tenir en compte que des del 66 ençà la crítica acadèmica, això és universitària ja no és només el positivisme i l'historicisme sinó que ha anat assimilant des del formalisme a l'estètica de la recepció tots els corrents crítics d'aquest segle. És a dir, que l'etiqueta de "crítica acadèmica" que empra Grilli ni s'oposa a la crítica de tendència ni significa res perquè pot significar ja moltes coses. L'altra raó és el judici que li mereix la seva pròpia obra: aquí el meu "atac" serà més contingut perquè és un fenomen humà general que la pròpia imatge no coincideixi amb la imatge que hom té de nosaltres (i encara aquesta no és igual per a tothom); així, mentre que jo percebo la seva crítica, com vaig dient repetidament, com una fusió entre la sociologia i la psicoanàlisi amb tocs escadussers del modern post-estructuralisme (que de fet ja inclou la psicoanàlisi per se), ell

afirma que fa crítica acadèmica. Haurem d'esperar que uns tercers resolguin la discussió. De totes maneres, certament en aquest article la tendència psicologista de Grilli pren un biaix diferent i molt més interessant perquè enlloc de psicoanalitzar Ferrater com feia al 75, ara li abelleix constatar la influència del pensament de Freud en Ferrater (94). Vegem-ne dos exemples: a) A l'igual que Freud, Ferrater fa tota una trama novel·lesca per explicar Riba i fer-lo entenedor -no nego que Freud ni Ferrater no ho facin però la influència és del tot forçada: La tendència de Ferrater a formular una idea a través d'una història -que és justament un dels eixos principals de la seva poètica- és un tret medieval; b) Més encertada sembla aquesta observació a propòsit de l'article de Terry del 79 i de les relacions existents en aquesta poesia entre el personal i el col·lectiu (v.g. "Els aristòcrates"): "En això Ferrater torna a revelar-se'ns de la mà d'Arthur Terry, com un escriptor profundament influït per Freud, puix que freudiana és la seva manera de relacionar la vida individual i la col·lectiva, la història personal i la d'un poble, "el seu". L'article finalitza qualificant Ferrater de "darrer modern" qualificatiu que no em sembla ni bé ni malament perquè com hem vist en el capítol dedicat a la modernitat literària aquest adjectiu significa ja tantes coses que ja no significa gairebé res, i perquè afegir-hi el de "darrer" crec que no fa sinó complicar-ho encara més: "Finalment la consideració q escriure poesia s'ho val si hom té ganes i forces per fer-ho amb clàssica vigor, que la sinceritat és l'artifici més difícil d'aconseguir i el més elaborat,

ens diu quelcom de molt important sobre Gabriel Ferrater com a darrer modern".

I ja per acabar amb aquest autor cal citar una breu ressenya periodística (96) també de metacrítica en què critica les tesis dels articles de G. de Biedma i Oller de l'especial de la revista *Saber* que veurem tot seguit (i també una matisació respecte a la nostra interpretació del 86 de la pcr i riure que considero del tot justa). La crítica a Biedma em sembla força encertada. Diu Biedma que quan un poeta modern aixeca la veu sempre sóna a fals i que Ferrater sempre usa el to íntim, al qual Grilli replica: Els poetes moderns poden aixecar la veu amb to íntim (Espriu, Foix, el *Nabí*...) i Ferrater també ho fa. Grilli no dona cap exemple però jo proposaria el de "Cançó del gosar poder". La crítica a Oller m'ho sembla menys. Així, mentre ella s'afanya a demostrar el grau d'independència dels poemes respecte a llurs anècdotes biogràfiques, Grilli insisteix (com ho ha fet en els seus articles) en no disgregar tan fàcilment vida (social, personal) i obra.

L'especial de la revista de *Saber* a què estem fent referència inclou una entrevista de R. Ruberto a Ferrater, un poema inédit -"On mating"-, una conferència sobre Guerau de Liost i els articles de Biedma i Oller que acabem de citar. L'article de Biedma, però, no és sinó l'article del 85 retallat, traduït al català i amb un nou títol, per la qual cosa m'abstinc de tot altre comentari -si bé no puc de deixar retreure al seu autor que no en confeccionés un de nou a propòsit d'aquest especial-. El de D. Oller (97) neix a partir d'una sèrie de converses amb Joan Ferraté en què l'informa d'una

sèrie d'anècdotes a propòsit d'una quantitat de poemes de *les dones i els dies*, les quals Oller fa públiques en aquest article i les aprofita per reflexionar sobre la relació entre la literatura i la realitat. Oller a més a més de manifestar, a l'igual que Terry (1974), la seva reticència contra l'aplicació del terme "poeta de l'experiència" a Ferrater perquè sovint aquest terme s'empra per fer referència a una poesia de la mera quotidianitat, quan de fet en Ferrater pesa més la reflexió moral, més general i abstracta, es pregunta si som al davant d'una poesia biogràfica i si conèixer les dades reals poden ajudar a entendre "certs" poemes i a totes dues preguntes respon amb un no rotund: "La poesia de Ferrater no és simplement una instància autobiogràfica sinó una instància imaginària escollida en funció d'una raó estilística". Per tal d'arribar a aquesta conclusió Oller tria una sèrie de poemes de menor a major dificultat hermètica i va considerant en cadascun d'ells si és necessari conèixer el referent real que s'hi amaga: El primer és "Temps enrera", la dada biogràfica del qual ja havia estat esmentada per Gomis (1977), i que és del tot prescindible per entendre el poema. El segon és "El lleopard" en què també és prescindible conèixer el nom del burgès a què fa referència (Oller no el diu; és l'antic amo del *Drugstore*) per comprendre el tema del poema (una sexualitat misera). El tercer poema és "Els polls" on també sembla irrellevant saber que es tracta d'un escriptor (tan poc Oller diu el nom: és un dels Goytisolo) per veure que el tema genèric d'aquest poema és el masquisme. El quart poema és "Tres llimones" en què la reflexió estètica i l'eròtica són la mateixa i si bé aquesta darrera pot ésser més difícil de capir no

creu Oller que conèixer que es tracta de la Sra. Sentís i les seves filles sigui indispensable per a la lectura del poema. El darrer poema és "El secret", un dels aparentment més hermètics de l'obra i que relata el possible ambient que es donarà en la fi del règim franquista. Oller torna a insistir que conèixer que aquest poema va sorgir en part a partir d'una conversa amb son germà sobre el Kafka de Max Brod és innecessari. How pot (mal)pensar que el fet que Oller estigui negant la importància del coneixement de l'anècdota preliterària i alhora construeixi un article explicant anècdotes sobre els poemes de Ferrater no és sinó un exercici de litote. No ho crec pas així, sinó que el que representa aquest article no és només una altra de les reivindicacions a favor de l'autonomia de la literatura -i sembla mentida que al 1986 encara s'hagi de continuar insistint-hi-, sinó una actitud frontal i decidida contra les contínues lectures biogràfiques que ha tingut i té l'obra de Ferrater que no vull deixar d'elogiar.

En el mateix any, Oller ressenya *La poesia de Carles Riba* publicada al 79 (98). Oller que valora positivament que Ferrater comenci parlant de la dificultat de la tradició dels elements formals, constata la doble funció de la poesia que Ferrater veu en Riba (una -quasi paradoxal- que la poesia no fixa només els records personals sinó que els despersonalitza i els fa vàlids per a tothom; i l'altra, que la poesia reflecteix els moments més materials, més humans que és el que, a l'entendre de Ferrater i d'Oller, "la beateria dels tebis" no pot entendre) i el doble discurs de l'obra (el de Riba i el de Ferrater) evident sobretot cap al final. Oller

també valora positivament les digressions ferraterianes -que com sabem no és una opinió general-, productes del discurs oral (v.g. aquella contra la ideologia nacionalista i el seu efecte sobre la literatura). Per a Oller aquesta obra és un exemple de l'"alta crítica", "la que converteix la crítica en una obra de pensament (i no en un exercici de descripció), de pensament sobre la literatura a partir d'una obra determinada". En conclusió, la ressenya és força discreta no perquè el que diu sigui equivocat, sinó perquè cau en la parafrasi i planteja una sèrie de temes la complexitat dels quals exigeix una major profunditat.

L'any 1986 J. Murgades escriu el pròleg a l'obra *La poesia de Gabriel Ferrater* (99). El seu discurs no és desmitificador perquè s'afanyi a rebatre punt per punt els malentesos (els capciosos i els ignorants) que han anat alimentant el mite, sinó perquè del mite en fa història. Murgades que sap que el "personatge" existirà mentre hi hagi homes que el recordin o algú que vulgui entretenir-se tardes d'oci llegint articles, devia trobar ben inútil posar-se a desmentir si bevia massa o massa poc, si anava amb massa dones o amb massa poques, o si era un *enfant terrible* o un noucentista. El que fa -i això sí que és interessant- és resseguir el procés de creació del mite i de quina manera el mateix Ferrater el provocava; un mite fet "dels malentesos creats tant per la fecunda genialitat del personatge que tenien per protagonista, com per les limitacions inherents a un país avorrit, literal i baix de sostre". En la seva construcció trobem tot tipus de personatges: Des dels filisteus i curts de gambals als paternalistes passant pels vestals

de la pàtria, les estudiantes encamoriscades i els estudiants enlluernats. La percepció del mite també era ben diversa: anatematitzacions, perdonavidismes, idolatries juvenils. Aïhora, Murgades observa l'evolució del seu abast: Si en la primera activitat pública, la crítica, era reduït el número de persones que es veien somogudes per les seves *boutades* a gratcient i la seva intel·ligència, en accedir al món de la poesia, i just en el moment algid del realisme històric, el públic despectiu i admirador creix. Quan Ferrater passa a la docència universitària hem de deixar de parlar de números i fixar-nos que fou precisament allí on la influència de la seva rica i complexa personalitat fou més directa i, per tant, més efectiva. Murgades destaca sobretot el seu mestratge lingüístic i seguint Mascaró subratlla especialment la seva "excel·lent anàlisi "moral" de la lingüística".

X. Macià (100) coautor del llibre esmentat suara, publica el mateix any una ressenya força equànime sobre la traducció de W. Cliff de "Poema inacabat" publicada un any abans (recordem, però, que Cliff i Imberechts són la mateixa persona). Macià dona notícia sobre l'insuficient estat actual de la traducció de la poesia ferrateriana: Seix Barral en posseeix una traducció en castellà incompleta i desigual, en francès només existeix aquesta de Cliff i en anglès, Macià reporta l'existència d'unes quantes traduccions de poemes de Terry del 66 tres de les quals foren publicades per l'Anglo-Catalan Society. Macià valora positivament el *Poème Inachevé* de Cliff, traducció que, a més a més de tenir la garantia d'haver estat revisada per Ferrater, és acompanyada d'un bon aparell de notes.

També observa nou variants entre la versió d'Imberechts i de Cliff i avalua de forma positiva la importància que Imberechts-Cliff atorga a la llengua per sobre de la mètrica (si bé es perd l'estructura formal d'octosíl·labs alternant rima masculina/femenina) i del to per sobre de la forma.

La revista castellana *Litoral* presenta també aquest any un especial dedicat a Jaime Gil de Biedma (101) en què, a més a més d'algunes referències esparses (biogràfiques -poc elogioses- i literàries) a Ferrater, apareix una carta seva a Biedma en què li fa un comentari del seu llibre *Compañeros de viaje*. Cal afegir també l'aparició de ressenyes de metacritica com la de G. Gullón (102) sobre el llibre de L. Bonet -que no és sinó un pretext per a fer consideracions sociològiques sobre el clima cultural espanyol dels anys 50-.

S. Oliva (103) fa un article en el mes de febrer de 1987 amb motiu de la publicació del volum *Faers, cartes, paraules* a cura de Joan Ferraté. Oliva destaca el to divertit i de llibertat intel·lectual que es respira en les ressenyes de Ferrater i recorda que, si precisament un *leitmotiv* de la crítica (i de la poesia) de Ferrater era el de divertir o enutjar un possible lector (o un grup de lectors), quant més aquest incentiu no havia de ser vigent quan el destinatari de les ressenyes (en què les defenses es basen en argumentacions sòlides i els atacs són plens d'enginy) era son germà amb el qual podia establir una complicitat i una diversió mútua. I Oliva, sobretot, elogia la seva tasca traductora, la del *Coriolà*, malhauradament inacabada però que, tanmateix, representa "la

millor traducció de Shakespeare que s'ha fet al català*. Encarregada per un grup de teatre, la qual cosa justifica l'absència de fragments excessivament retòrics per al gust actual, constitueix un exercici de modernització que Ferrater féu també extensible al to (una "elocució digna, moderna i creïble"). El mateix interès del poeta en la dialèctica entre metre i sintaxi a favor d'aquesta darrera el posseeix també el traductor tot i construint "una mètrica que evita les Clnalefes quan hi ha una pausa sintàctica per tal que l'actor pugui, amb una dicció sensata, conservar el vers sense fer l'efecte que parla un beneit"; l'ús del decasil·lab -metre tan car a l'autor de *Les dones i els dies* aconseguix que el metre es fongui amb la sintaxi tal com Shakespeare havia aconseguit amb la tria del pentàmetre iàmbic. Si en les cartes amb Biedma (on el to és força impostat) l'assumpte central es la literatura, en les dels dos germans destaca l'interès per la lingüística. Oliva aprofita ara aquest moment per fer un homenatge paritari al talent intel·lectual d'ambdós germans i al mestratge que en rebé de tots dos i justifica aquesta publicació -si bé Ferrater tal vegada sí hagués oposat puix que la majoria de pàgines no havien estat pensades per a la seva publicació- puix que ens mostra un talent intel·lectual alçant inusual.

Uns mesos després surt a la llum mes material epistolar: H. Valenti (104), perdut el to de crispació del 78, ofereix al públic una sèrie de cartes de Gabriel Ferrater i un petit retrat de l'escriptor en què avalua de manera absolutament diferent el seu

caràcter (que ara apareix ple de noblesa) i la recreació literària de la vida íntima (105).

L'any 1987 apareix publicat un altre comentari d'un poema de Ferrater (106) i tot i que Dolors Oller no el firma, n'és parcialment responsable puix que es tracta, tal com indica el títol, d'una interpretació col·lectiva -i'un grup d'alumnes del seu curs de teoria literària de la Universitat Autònoma de Barcelona-. L'article se centra en el comentar del poema "A l'inrevés" relacionant-lo amb les paraules de Ferrater que apareixien en la nota introductòria a *Les dones i els dies* ("A l'inrevés" és un comentari crític sobre el *Huckleberry Finn* de Mark Twain"). Ens hem referit a aquest article en el capítol II. 1. 1. 2.

I. Fons -l'Isidre d'"in memoriam"- en un article (107) relata una divertida anècdota biogràfica de l'adolescència compartida amb Ferrater (la de de l'estàtua del general Prim) en què ja és observable el seu caràcter reacció als dogmàtics eixalabrats, als seus símbols i a l'absurd en què sovint desemboquen. S'observa també la superioritat moral dels adolescents sobre els adults que també s'observa a "In memoriam": ells dos (en Gabriel i l'Isidre) demostren tenir més sentit comú (i més coneixement de la història) que els grans. De la mateixa època és la semblança biogràfica de J. Ylla-Cacalà (108) en què es complau a acarar diversos passatges d'"In memoriam" (i de "Poema Inacabat") amb anècdotes reals. A l'ensem, fa un avenç de l'especial televisiu de "Trossos" sobre Gabriel Ferrater realitzat per ell mateix i de caràcter igualment anècdotico-biogràfic sense cap novetat d'interès. Els retrats biogràfics

continuen -i també sense aportacions originals- : J.M. Castellet (109) tria per a la seva conferència homenatge dels Jocs Florals del 1987 una evocació de Gabriel Ferrater en motiu del quinze aniversari de la seva mort. Castellet recorda el seu suïcidi (en què no manca la referència a la seva decadència física) i defineix Ferrater com un intel·lectual que era alhora una persona de "conversa absolutament quotidiana" tot i manifestant la seva disconformitat amb la mitificació que se n'ha fet. Castellet torna a repetir que la seva vida no sabia adequar-se a la realitat quotidiana, no per rebel·lia contra la ciutat i la vida moderna, sinó per una certa incapacitat "connatural" a emmotllar-se dins els seus mecanismes i que existia una gran contradicció entre els plantejaments teòrics esplèndids i la pràctica quotidiana nefasta: "La seva intel·ligència i la seva sensibilitat el distanciaven recurrentment de la immediatesa dels fets quotidians: era com una línia discontinua", i tornem a trobar també l'èmfasi en la seva excel·lent voracitat lectora i aptitud comentadora (i, és clar, no s'està de dir que tenia la pronúncia farfallosa). L'únic nou és l'observació que fa al comentari de D. Oller del 84 del poema "Literatura" la doble lectura final del qual no li sembla correcta ja que per ell només funciona la primera (cf. capítol II. 1. 1. 2.). Però, no és la polèmica crítica el que sustenta el pes de la conferència, sinó el biografisme i la "premissa d'or" que trobem a la conclusió: "La seva poesia és la seva millor biografia".

L'any 1987 no és només un any memorialista sinó que en ell apareix la novel·la policíaca inèdita de què parlava J. Molas al

73. L. Bonet en presenta un avenç a *ínsula* (110) -tal com havia fet abans d'aparèixer el seu llibre del 83-. La novel·la intitulada primer com *Cercano está el mal* fou feta amb col·laboració amb el pintor José María de Martín (que tanmateix no consta ni en el títol de l'article ni Bonet en fa referència quan parla de la centralitat de la pintura en aquesta novel·la) l'any 1951 -redactada o si més no embastada en l'Ateneu de Barcelona- i fou finalista del Premi Simenon l'any 1952. Bonet constata que aquesta obra presenta força paral·lelismes estètics i estilístics amb els articles de Ferrater publicats a *Laye* entre 1951 i 1954 (recordem que Bonet es el principal exègeta de la crítica d'art ferrateriana) sobretot en el capítol axial de reflexió estètica, l'autoria del qual no hi ha dubte que cal imputar-la a Ferrater, en què es defensa el materialisme estètic de tall neorromàtic producte de la dialèctica entre intel·ligència i instint (és a dir, la mateixa de la seva poètica). A més a més de resumir la trama de l'obra i de descriure els personatges tot i observant paral·lelismes entre ells i Ferrater (les reflexions estètiques de Koeveld; el físic, l'afecció a la pintura, el menyspreu a la psicoanàlisi, la indiferència a l'obra d'Espriu i la mordacitat (sovint contra l'estament de literats) del jutge Ferran), Bonet reconeix que l'obra té defectes (si bé no en detalla cap), però que tanmateix presenta l'interès de ser la primera mostra literària de Ferrater, -i ara l'adjectivització de rigor:-de la seva "*fúria, aspereza y iconoclasia*".

El segon comentari crític de Bonet es troba en l'epíleg a la novel·la (111) que apareix sota el títol *Un cuerpo o dos*, el segon

nom que Ferrater i Martín van triar. Bonet dona notícia de l'existència de dos manuscrits (un en poder de J.M. de Martín i l'altre de J. Ferraté) i en la resta es limita a transcriure la ressenya anterior revisant-la i anotant-la: així, l'atmosfera cinematogràfica que observava es concretitza ara en una "atmosfera anglosajona" y cinematogràfica", detalla el tipus d'armes que són records de la guerra civil si bé Bonet no connecta la Luger de la pàgina 142 amb la referència que se'n farà a "In memoriam"), fa esment de la traducció de Ferrater de Dashiell Hammett, d'una de les nombroses intertextualitats que assenyalava a *Insula* -crec que tria una de les menors: una de Gerardo Diego-, i de la relació entre el personatge Cyril Blunt i el famós crític d'art i espia Sir Anthony Blunt. El comentari de Bonet (i el seu mètode) em sembla del tot correcte si bé sempre es podria afegir alguna cosa més com el paral·lelisme entre Alberti i Ferrater mitjançant la literatura anglosaxona i l'alcohol o la importància del sistema de diàleg establert entre els dos protagonistes Tormo i Ferran (i recordem que també el diàleg serà molt rellevant en la seva poesia).

L'any 1988 torna a haver una altra notícia editorial i crítica. J. Cornudella (112) ofereix una selecció de poemes i proses de Ferrater revisada per Joan Ferraté i un ampli estudi introductori així com una sèrie de pautes de lectura (l'obra està pensada pels instituts). L'estudi conté una presentació biogràfica de l'autor que segueix les dades de la de Joan Ferraté de l'edició de *Les dones i els dies* del 66, una descripció de les seves principals activitats i els comentaris d'algun dels seus poemes en la línia del *close*

reading, entre els que cal destacar el d'"Amistat del braç" . Tot i que Cornudella pren aparentment un to força descriptiu hi observem una profunda admiració per l'obra i una contínua actitud reflexiva sobre la crítica, la literatura i l'obra ferrateriana (que Cornudella concep, com jo mateixa, com un conjunt presidit per la mateixa voluntat estètica i moral). Així, diu de la crítica: "Al capdavant, ser un crític d'art competent no exigeix, en principi, sinó saber què és l'art (i especialment aquell amb què se les heu) i què és la crítica, i provar d'articular-ho en un discurs. Però això també comporta saber molt bé de què no cal parlar, o de què s'ha de parlar només com un expedient per ajudar-se a atènyer una explicació més ajustada d'aquell objecte singular". De la crítica literària de Ferrater subratlla la seva insolita competència per valorar qualitativament els poemes i la novetat i lucidesa de la seva interpretació del *Nabí*; del seu interès per la lingüística Cornudella relativitza que Ferrater admirés "tant" la gramàtica generativo-transformacional. El que sí que és cert és que l'ensenyava i que en va fer traduccions (però Cornudella subratlla que de Chomsky tria *La lingüística cartesiana*, obra en què l'autor pretén d'establir els precedents històrics del seu pensament). Aleshores, Cornudella es questiona el perquè Ferrater ensenyava el model gramatical de Chomsky si no era el que més el convenia i ell mateix es respon: Aquest model li servia per renovar els estudis gramaticals del català. Pel que fa a la seva poesia, Cornudella tampoc es limita a referir els tòpics a l'ús. Així, quan cita l'epileg del 60, sap llegir la poètica que ens presenta: La relació entre Hardy, Frost, Ransom,

Graves, Auden i Ferrater cal veure-la tant a nivell d'una temàtica afí com en l'ús dels ritmes propis de la parla controlats mitjançant un estricte rigor en la versificació; La declaració del seu medievalisme sap veure-la més enllà del model formal de "Poema inacabat" i la concretitza en "la sensatesa (els medievals) parlen només de fets presos com a reals) i l'eficàcia estilística (no hi ha ampullositat)". La presentació que fa de cadascun dels llibres de *Les dones i els dies* va resseguint l'evolució dels mètodes de versificació (fins a arribar a *Teoria dels cossos* on apareix l'estrofisme i la rima) i els temes principals, capítol en què destaca la relació que estableix entre les cites algebraiques de l'edició del 66 de *Teoria dels cossos* i el contingut de cadascuna de les parts. Respecte a la tria de la prosa coincideix amb la selecció qualitativa d'altres crítics però no en l'antologia de poemes ja que manquen tots els poemes de rerefons històrics tan celebrats pels crítics sociològics, els biografistes i fins i tot per Terry (puix que en ells advertia la dialèctica individu/collectivitat); és a dir, que no apareix ni "In memoriam" ni "Poema inacabat" -tal vegada també per evitar fragmentar-los- als quals tampoc ha atorgat gaire atenció en el seu estudi. La preferència és, doncs, cap a la temàtica de reflexió amorosa i poètica.

Joan Margarit (113) tria com a tema de la seva ponència al *IV Encuentro de Escritores y Criticos de las lenguas de España* celebrat a Astúries al setembre de 1988, la influència de Gabriel Ferrater en la poesia catalana actual. I amb rotunditat afirma: "El punt de partida és Gabriel Ferrater". Per a Margarit, Ferrater

dibuixa el riu més ample de la nostra literatura contemporània, el qual té quatre característiques principals: 1) : "inaugura un nou aspecte del realisme en la poesia catalana, primer un realisme diguem-ne "stendhalia" o "tipus Josep Pla", si se'n permet la transposició, i finalment un realisme líric que s'encavalcava no solament amb la tradició de les llengües cultes, sinó amb la contemporaneïtat d'aquestes cultures"; 2) " per primera vegada no era necessari explicar cap mena de fet diferencial català per donar a llegir l'obra d'un poeta en la nostra llengua als seus contemporanis"; 3) "la perfecció formal que exigeix la lírica, fins i tot amb la necessària inspiració, però abolint lla covardia en l'expressió moral personal, per més que hagin de romandre sempre sota control els sentiments, les emocions i els significats del poema que, d'altra banda "ha de tenir tant de sentit com una carta comercial"; 4) per la "idea clara i conscient que cada poeta té del personatge que fabrica i que parla en els seus poemes".

El millor engany és el d'aquell que ens convenç que diu la veritat. Aquesta màxima és la clau d'or de la ficció i la clau de llautó de feines tan serioses com la política o la història de la literatura. Donc la acceptat sempre que la literatura i la política menteixen amb la diferència que la mentida del fabulador ens complau i la del governant ens exaspera. Què passa, però, amb l'historiador? Per què el discurs històric és aprehès com un dir creïble no capciós, no subjectiu quan hi ha prou arguments que neguen la seva pretesa científicitat? Em limitaré a aportar-ne una prova més en

contra de l'objectivitat del treball de l'historiador a propòsit del tema que ens ocupa: Gabriel Ferrater entra en la *Història de la literatura catalana* (1).

El dir històric és un dir reflexiu i qualitatiu; selectiu i jeràrquic també. Així, els autors que apareixen a la *Història de la literatura catalana* són distribuïts bàsicament en sis estaments que, de major a menor importància, són els següents (els tres primers inclouen els autors esmentats a la taula general i els tres darrers els autors que no hi són representats):

- 1) Capítol sencer (E. d'Ors, Carner, Ribá, Foix, Pla o Villalonga);
- 2) Subcapítol amb negreta (C. Arderiu, T. Cercés, J. Teixidor, J. Brossa o Odó Hurtado);
- 3) Subcapítol sense negreta a ratlla seguida (Blai Bonet, V.A. Estellés, A. Esclasans, J.M. Espinàs o G. Ferrater);
- 4) Menció en el text amb indicació del nom amb negreta al marge (J. Ferraté o C.A. Jordana);
- 5) Menció en el text dins una enumeració (S. Oliva);
- 6) Cap menció.

Si la *Història de la literatura catalana* és justa, Gabriel Ferrater no ha estat un escriptor de primera fila ni de segona sinó de tercera. Se sorprendrà d'aquesta classificació el lector? No, si es creu el que el Dr. Marfany explica, ja que la imatge de Ferrater que n'obtindrà és la d'un home que va escriure per "rauxa" durant un període molt breu de temps a la manera d'un caprici "d'etern adolescent, sempre en plena provisionalitat, sempre negant-se a posar seny". No es confongui, amic lector, Ferrater no fou pas un

gran poeta com Carner o Garcès, sinó un provocador i distret tastolletes que escrigué "sense comprometre-s'hi" -ara: les olles no són esmentades; la feina seriosa de Ferrater com a crític d'art o com a lúcid lector de Riba, Carner o Foix esguerrarien la imatge que se'ns vol vendre.

Però si el lector sap llegir no comprendrà perquè a la fi del capítol l'historiador diu que l'obra de Ferrater és la "més important i influent de tot el període" quan en la jerarquia ocupa un lloc del tot secundari. I encara es trobarà més confós quan llegeixi la frase següent en què Marfany fa marxa enrera i afirma que "de seguidors directes, ben mirat, Ferrater en té ben pocs", sense tenir en compte que la crítica, els poetes postferraterians i les seves obres declaren rotundament la influència de l'obra de Ferrater. El lector també se sentirà perplex quan llegeixi que es tracta d'una poesia "simbolista, culta, elitista i força hermètica" i ratlles més avall que "en certa manera, es tractava d'una poesia didàctica". I, entre molts altres dubtes, el lector es preguntarà què deu entendre per poema narratiu el Dr. Marfany quan afirma que els poemes narratius són només "In memoriam" i "Poema inacabat"?

(1) MARFANY, J. L., "Gabriel Ferrater", "El realisme històric", dins RIQUER, M. de, COMAS, A., MOLAS, J., *Història de la literatura catalana*, XI, Ariel, Barcelona, ps. 270-275.

De les notícies editorials que van des de finals de l'any 1988 a mitjan del 89 -data en què finalitza la redacció del meu estudi- relacionades més o menys directament amb la persona (1.4), o amb l'obra de Ferrater (115), podem fer esment de l'aparició de l'estudi de L. Bonet sobre el grup de la revista *Laye* (116). L'estudi, que precedeix un recull antològic dels col·laboradors de la revista, constitueix un material d'interès vàlid per detectar el caràcter generacional d'un bon grapat d'idees i actituds intel·lectuals i artístiques de Gabriel Ferrater: el seu racionalisme, el desig de simbiosi entre tradició i modernitat, l'admiració per Ortega i, entre altres, la primacia de l'actitud formalista davant l'obra d'art. Els principals retrets que caldria fer-li a l'estudi de Bonet, a més a més dels derivats d'usos lingüístics confusos i/o suspicaces com el del sintagma *cuaresma racionalista*, foren: un cert arbitrarisme en la tria antològica i, sobretot, en la primera part de l'estudi, un apropament sociològic insuficient.

Com a darrera notícia editorial cal esmentar la traducció de "Poema inacabat" al castellà de J. Margarit i P. Rovira (117) realitzada amb el sempre difícil criteri de fidelitat màxima a la forma i al contingut. S'inclou també una breu introducció de tall biogràfic reivindicadora del mite ferraterià amb els termes *ad hoc* avaluats aquí de manera positiva i una sèrie de pautes de lectura del poema en qüestió que suposen un clar distanciament respecte a les percepcions del poema de la dècada dels seixanta i dels setanta.